

Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση

Τόμ. 1 (2004)

4ο Συνέδριο ΕΤΠΕ «Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση»

Διδακτική της τεχνολογίας της πληροφορίας και της επικοινωνίας: από την εργαλειοποίηση και συμμόρφωση στη χειραφέτηση και αλλαγή Μέρος 1ο Ερευνητική Διάσταση

Βασίλης Μακράκης

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μακράκης Β. (2026). Διδακτική της τεχνολογίας της πληροφορίας και της επικοινωνίας: από την εργαλειοποίηση και συμμόρφωση στη χειραφέτηση και αλλαγή Μέρος 1ο Ερευνητική Διάσταση . *Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση*, 1, 526–528. ανακτήθηκε από <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/cetpe/article/view/9285>

Διδακτική της τεχνολογίας της πληροφορίας και της επικοινωνίας: από την εργαλειοποίηση και συμμόρφωση στη χειραφέτηση και αλλαγή

Μέρος 1^ο Ερευνητική Διάσταση

Βασίλης Μακράκης
Καθηγητής ΠΤΔΕ Πανεπιστήμιο Κρήτης

Προβληματισμός

Η διδακτική των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) μπορεί να ερμηνευθεί με δύο διαφορετικούς τρόπους.

1. Ως ανάγκη για μια ουδέτερη επιλογή του μεγάλου εύρους των μεθόδων και των διαδικασιών που χρησιμοποιούνται από τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας, χωρίς φιλοσοφική και μεθοδολογική διάκριση.
2. Ως ανάγκη για μια συνειδητή επιλογή διδακτικών στρατηγικών οι οποίες μπορούν να επιλέγονται με βάση μια λεπτομερή ανάλυση των παιδαγωγικών και κοινωνικών τους χαρακτηριστικών και κριτηρίων.

Οι δύο αυτές ερμηνείες της «Διδακτικής των ΤΠΕ» κάνουν δυνατή τη διάκριση μεταξύ μιας «απολιτικής» και μιας «πολιτικής» διάστασης στο χώρο της Διδακτικής γενικότερα και στο αναπτυσσόμενο πεδίο της «Διδακτικής των ΤΠΕ», ειδικότερα. Θεωρώ ότι το να δίνουμε απαντήσεις ή εξηγήσεις για την αποτελεσματικότητα των νέων τεχνολογιών ή γενικότερα για τη φύση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία, χωρίς ουσιαστική πολιτική διάσταση, συνιστά παιδαγωγικό λάθος. Η πολιτική διάσταση της εκπαίδευσης και συγκεκριμένα ο πολιτικός αλφαριθμητισμός αφορά γνώση για θέματα όπως ανισότητα, εξουσιαστικές δομές και σχέσεις, πραγμάτευση αμφιλεγόμενων προβλημάτων καθώς και τρόπους με τους οποίους τα άτομα μπορούν να δράσουν με σκοπό να συμμετάσχουν ενεργά στα παιδαγωγικά και κοινωνικά δρώμενα. Για το λόγο αυτό ερωτήσεις γύρω από τη φύση της διδακτικής των ΤΠΕ δεν είναι ερωτήσεις που αφορούν μόνο το «πώς» της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αλλά επίσης το “γιατί” και το «τι».

Ποια είναι λοιπόν τα χαρακτηριστικά που διακρίνουν τη διδακτική των ΤΠΕ; Σαφώς, οι διαφορετικοί τύποι διδακτικής προσέγγισης των ΤΠΕ αναγνωρίζονται στο σκοπό που καθεμιά από αυτές τις προσεγγίσεις ή στρατηγικές επιδιώκει. Η διαδικασία προσδιορισμού των σκοπών μιας διδακτικής προσέγγισης των ΤΠΕ δεν είναι απλή υπόθεση, γιατί η εκπαίδευση αυτή καθεαυτή δεν μπορεί να προσεγγιστεί ως μια θεωρητική δραστηριότητα. Είναι, από τη φύση της πρακτική, αφού σκοπός της είναι να αλλάξει αυτούς που εκπαιδεύονται με κάποιους επιθυμητούς τρόπους. Η έννοια, λοιπόν, της «αλλαγής» αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Οι εκπαιδευτικοί δεν καλούνται μόνο να διδάξουν ή να μεταφέρουν έτοιμη ή προκαθορισμένη γνώση, αλλά να λειτουργήσουν και στο πλαίσιο των πρακτικών σκοπών προς τους οποίους κατευθύνονται οι διδακτικές τους προτιμήσεις και οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Το ζητούμενο είναι προς ποια κατεύθυνση; Επιδιώκεται, δηλαδή, μια εκπαίδευση που οδηγεί στη “συμμόρφωση” ή στη “χειραφέτηση”;

Η «εκπαίδευση της συμμόρφωσης» βασίζεται σε στρατηγικές διδασκαλίας μέσα από τις οποίες οι εκπαιδευτικοί που τις υιοθετούν ενθαρρύνουν διαδικασίες απλής μετάδοσης ή παροχής έτοιμης

γνώσης ή διαμορφωμένων καταστάσεων, αντιλήψεων και στάσεων, χωρίς κριτική ανάλυση και αξιολόγηση. Αντίθετα, η εκπαίδευση της χειραφέτησης βασίζεται σε στρατηγικές διδασκαλίας μέσα από τις οποίες οι εκπαιδευτικοί που τις υιοθετούν ασκούν κριτική τόσο στη γνώση που καλούνται να διδάξουν όσο και στον τρόπο παροχής ή κατάκτησής της. Ενθαρρύνουν επίσης τους μαθητές να σκέφτονται αυτόβουλα και αυτοδύναμα καθώς και την ενεργό συμμετοχή των μαθητών στα εκπαιδευτικά και κοινωνικά δρώμενα (βλ. Κοσσυβάκη & Μπρούζος, 1999, Μακράκης, 2000, 2001αβ).

Γενικά, η εκπαίδευση τόσο στο διεθνή όσο και και στον Ελληνικό χώρο, έχει κατευθυνθεί κυρίως προς μια πορεία μεταφοράς έτοιμης αφηρημένης γνώσης και υιοθέτησης παιδαγωγικών πρακτικών συμμόρφωσης. Η χειραφέτηση, όμως, του ατόμου θα πρέπει να αποτελεί το θεμελιακό συστατικό και στόχο της εκπαίδευσης γενικότερα, και της διδακτικής των ΤΠΕ, ειδικότερα.

Ο προβληματισμός που τίθεται εδώ είναι κατά πόσο η διδακτική των ΤΠΕ τείνει προς το στόχο της χειραφέτησης ή προς την αντίθετη κατεύθυνση, δηλαδή τη χειραγώγηση και συμμόρφωση. Η διερεύνηση αυτού του ερωτήματος στην προκειμένη περίπτωση θα γίνει αντίστροφα. Δηλαδή, ερευνώντας τη γενικότερη παιδαγωγική γνώση και πράξη, την οποία θεωρώ ως το απαραίτητο υπόστρωμα πάνω στο οποίο θα εξελιχθεί η «Διδακτική των ΤΠΕ» ως επιστημονικός κλάδος. Μέσα από αυτή την αναζήτηση είναι δυνατό να: 1) αποκαλύπτονται οι πραγματικές συνθήκες και προθέσεις που εγγράφονται στο περιεχόμενο, τις πρακτικές και τις διαδικασίες της αγωγής, και 2) καθίσταται δυνατή η αξιολόγηση των δυνατοτήτων των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία γενικότερα, και στο βαθμό που αυτές λειτουργούν προς τη χειραφέτηση ή τη συμμόρφωση και χειραγώγηση του ατόμου και του κοινωνικού συνόλου.

Ερευνητική Διαδικασία

Υποκείμενα της έρευνας

Η διερεύνηση της παιδαγωγικής γνώσης και πράξης βασίστηκε σε 122 τριτοετείς φοιτητές του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης που ασκούσαν στα σχολεία στο πλαίσιο της σχολικής πρακτικής τρίτου επιπέδου.

Ερευνητικά εργαλεία και ανάλυση

Τα δεδομένα συλλέχθηκαν με την επίδοση ερωτηματολογίου κλειστών και ανοικτών ερωτήσεων και η ανάλυση βασίστηκε στον υπολογισμό περιγραφικών δεικτών και *t-test* συσχετισμένων δειγμάτων. Η μέτρηση των εννοιών της «συμμόρφωσης» και της «χειραφέτησης» βασίστηκε στον υπολογισμό συνθετικών μεταβλητών, οι οποίες ελέγχθηκαν με τεστ αξιοπιστίας (συντελεστής αξιοπιστίας *Cronbach* $\alpha=0.77$) και μια πεντάβαθμη κλίμακα μέτρησης (1 ελάχιστο και 5 μέγιστο). Κατά την προκαταρκτική ανάλυση των δεδομένων κρίθηκε αναγκαία η ανάπτυξη μιας συνθετικής μεταβλητής, η οποία θα αναπαριστούσε τις «φιλελεύθερες» στρατηγικές διδασκαλίας. Η «φιλελεύθερη» παιδαγωγική αντιπροσωπεύει περισσότερο ανοικτούς και μη καθοδηγητικούς τρόπους διδασκαλίας. Είναι κοντά στη «χειραφετική» παιδαγωγική, αλλά διαφοροποιείται από αυτή στο ότι δεν θέτει ως στόχο της διδακτικής διαδικασίας την αλλαγή του ατόμου και της κοινωνίας.

Πέρα από το ερωτηματολόγιο, το οποίο αποτελούσε το κύριο ερευνητικό εργαλείο, συγκεντρώθηκαν και ποιοτικά δεδομένα, μέσα από ομαδική σε βάθος συνέντευξη 20 φοιτητών και την παρακολούθησή τους κατά τη διάρκεια των διδακτικών τους πρακτικών στις σχολικές τάξεις κατά το εαρινό διδακτικό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2003-2004.

Αποτελέσματα της έρευνας

Ο βαθμός προτίμησης σε στρατηγικές διδασκαλίας που οδηγούν σε μια χειραφετική παιδαγωγική (Μέσος= 3,5) είναι στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερος από το βαθμό χρήσης (Μέσος=2,7) τέτοιων στρατηγικών στην τάξη ($t=-10,14$, $df=65$, $p<0,001$).

Ο βαθμός προτίμησης σε στρατηγικές διδασκαλίας που οδηγούν σε μια χειραγωγική/συμμορφωτική παιδαγωγική (Μέσος=2,7) είναι στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερος από το βαθμό χρήσης (Μέσος= 2,5) τέτοιων στρατηγικών στην τάξη ($t=2,23$, $df=97$, $p<0,05$).

Ο βαθμός προτίμησης σε στρατηγικές διδασκαλίας που οδηγούν σε μια φιλελεύθερη παιδαγωγική (Μέσος= 4,0) είναι στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερος από το βαθμό χρήσης (Μέσος=3,3) τέτοιων στρατηγικών στην τάξη ($t=-11,20$, $df=85$, $p<0,001$).

Ο βαθμός προτίμησης σε στρατηγικές διδασκαλίας που οδηγούν σε μια φιλελεύθερη παιδαγωγική είναι στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο βαθμό προτίμησης χειραγωγικών/συμμορφωτικών και χειραφετικών στρατηγικών διδασκαλίας σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $p<0,001$.

Γενικά, οι διδακτικές πρακτικές τόσο αυτών που αναφέρονται σε «χειραγωγικές ή συμμορφωτικές» στρατηγικές διδασκαλίας όσο και αυτών που αναφέρονται σε «χειραφετικές» στρατηγικές διδασκαλίας υπολείπονται σημαντικά αυτών που μπορούν να χαρακτηριστούν ως «φιλελεύθερες» στρατηγικές διδασκαλίας σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $p<0,001$. Η ίδια τάση εκδηλώθηκε και στην περίπτωση των προτιμήσεων.

Ο βαθμός γνώσης σε στρατηγικές διδασκαλίας που οδηγούν σε μια χειραγωγική/συμμορφωτική παιδαγωγική (Μέσος= 3,3) είναι στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερος από το βαθμό χρήσης (Μέσος=2,5) τέτοιων στρατηγικών στην τάξη ($t=-6,70$, $df=80$, $p<0,001$).

Ο βαθμός γνώσης σε στρατηγικές διδασκαλίας που οδηγούν σε μια χειραφετική παιδαγωγική (Μέσος= 2,9) είναι στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερος από το βαθμό χρήσης (Μέσος=2,7) τέτοιων στρατηγικών στην τάξη ($t=-3,27$, $df=50$, $p<0,01$).

Ο βαθμός γνώσης σε στρατηγικές διδασκαλίας που οδηγούν σε μια φιλελεύθερη παιδαγωγική (Μέσος=3,6) είναι στατιστικά μεγαλύτερος από το βαθμό χρήσης (Μέσος= 3,2) τέτοιων στρατηγικών στην τάξη ($t=-4,50$, $df=61$, $p<0,001$).

Ο βαθμός γνώσης σε στρατηγικές διδασκαλίας που οδηγούν σε μια φιλελεύθερη παιδαγωγική είναι στατιστικά μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο βαθμό γνώσης χειραγωγικών/συμμορφωτικών και χειραφετικών στρατηγικών διδασκαλίας σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $p<0,001$.

Ο βαθμός ενσωμάτωσης των «φιλελεύθερων» στρατηγικών διδασκαλίας στο πρόγραμμα σπουδών των φοιτητών (Μέσος=3,0) είναι στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερος από αυτών που αναφέρονται σε «χειραγωγικές-συμμορφωτικές» (Μέσος=2,7) και «χειραφετικές» στρατηγικές διδασκαλίας (Μέσος=2,6) σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $p<0,001$.

Ο βαθμός προτίμησης των ΤΠΕ (Μέσος=3,7) είναι στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερος από το βαθμό χρήσης τους (Μέσος=2,2) στην τάξη ($t=8,33$, $df=89$, $p<0,001$).

Ο βαθμός γνώσης των ΤΠΕ (Μέσος=3,4) είναι στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερος από το βαθμό χρήσης τους (Μέσος=2,2) στην τάξη ($t=4,6$, $df=65$, $p<0,001$).